

ОЛІЙНИК В. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правоохоронної
діяльності та загальноправових
дисциплін

*(Навчально-науковий інститут права
і соціальних технологій Національного
університету «Чернігівська
політехніка»)*

УДК 342.241

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.8>

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В статті визначено та проаналізовано основні теоретичні проблеми пов'язані з визначенням правосуб'єктності штучного інтелекту (ШІ), деякі ризики пов'язані з неконтрольованим розвитком штучного інтелекту, а також тенденції подальшого вирішення цих проблем. Встановлено, що з юридичної точки зору, існує три підходи до того, як сприймається штучний інтелект.

Перший підхід полягає у визнанні штучного інтелекту об'єктом права. На сьогоднішній день подібний варіант залишається найбільш прийнятним, так як з одного боку, не викликає настільки дискусійні питання, а з іншого – відповідає сучасному рівню розвитку технологій в галузі штучного інтелекту.

Другий підхід ґрунтується на ідеї визнання штучного інтелекту самостійним учасником правовідносин, «електронною особою». Однак даний підхід залишає відкритим раніше згадане нами питання щодо відповідальності за помилки штучного інтелекту.

Третій підхід об'єднує перші два підходи, розглядаючи технологію штучного інтелекту як об'єкт та суб'єкт одночасно. Перевага третього підходу полягає в забезпеченні гнучкості в рішенні питання про правосуб'єктність, однак, разом з тим, застосування концепції може привести до нових, таких, що важко вирішуються, проблем, пов'язаних з розмежуванням суб'єктно-об'єктних відносин, що може ускладнити механізм відповідальності за дії штучного інтелекту.

На даний час законодавче регулювання правовідносин людини і штучного інтелекту є недосконалим в більшості країн світу, в тому числі і в Україні. Це пов'язано з неможливістю точного прогнозу тенденцій розвитку штучного інтелекту.

Право, як таке, як соціальний інститут, зазнає змін - в нього поступово входять на правах суб'єктів і нових нетипових об'єктів явища, такі, що за старою юридичною класифікацією мають неживий, не суб'єктний і не об'єктний характер.

Основним ризиком пов'язаним з використанням штучного інтелекту є те, що, завдяки здібності до саморозвитку, штучний інтелект може стати штучним суперінтелектом, у якого будуть свої потреби і цілі і він може намагатися використовувати людей проти їх волі.

Автором висловлено думку, що єдиним шляхом захисту прав і свобод людини від ризиків пов'язаних з неконтрольованим розвитком штучного інтелекту є державне нормативно-правове регулювання правовідносин

людини і штучного інтернету, державний контроль і надзор в сфері застосування штучного інтелекту.

Ключові слова: *штучний інтелект, штучний суперінтелект, об'єкт правовідносин, суб'єкт правовідносин, правосуб'єктність штучного інтелекту, «електронна особа», робот.*

Oliynyk V. S. Some theoretical problems of determining the legal personality of artificial intelligence and trends in their solution

The article identifies and analyzes the main theoretical problems associated with determining the legal personality of artificial intelligence, some risks associated with the uncontrolled development of artificial intelligence, as well as trends in further solving these problems. It has been established that from a legal perspective, there are three approaches to how artificial intelligence is perceived.

The first approach is to recognize artificial intelligence as an object of law. Today, this option remains the most acceptable, since, on the one hand, it does not raise such controversial issues, and on the other hand, it corresponds to the current level of development of technologies in the field of artificial intelligence.

The second approach is based on the idea of recognizing artificial intelligence as an independent participant in legal relations, an "electronic person". However, this approach leaves open the previously mentioned question of liability for artificial intelligence errors.

The third approach combines the first two approaches, viewing AI technology as both an object and a subject at the same time. The advantage of the third approach is to provide flexibility in resolving the issue of legal personality, however, at the same time, the application of the concept may lead to new, difficult-to-solve problems related to the demarcation of subject-object relations, which may complicate the mechanism of liability for the actions of artificial intelligence.

Currently, the legislative regulation of legal relations between humans and artificial intelligence is imperfect in most countries of the world, including Ukraine. This is due to the impossibility of accurately predicting trends in the development of artificial intelligence.

Law, as such, as a social institution, is undergoing changes - it is gradually incorporating phenomena as subjects and new atypical objects, such as those that, according to the old legal classification, have an inanimate, non-subjective and non-objective nature.

The main risk associated with the use of artificial intelligence is that, due to its ability to self-develop, artificial intelligence can become an artificial superintelligence, which will have its own needs and goals and may try to use people against their will.

The author expressed the opinion that the only way to protect human rights and freedoms from the risks associated with the uncontrolled development of artificial intelligence is state regulatory and legal regulation of legal relations between humans and the artificial Internet, state control and supervision in the field of application of artificial intelligence.

Key words: *artificial intelligence, artificial superintelligence, object of legal relations, subject of legal relations, legal personality of artificial intelligence, "electronic person", robot.*

Вступ. Людство переживає четверту технологічну (промислову) революцію, основу якої, як вважає К. Шваб, складають нові обчислювальні технології, блокчейн, інтернет речей, штучний інтелект і роботи, передові матеріали, адитивне виробництво та багатовимірний друк, біотехнології, нейротехнології, віртуальна і доповнена реальність [1]. Дані технології

проникають у всі сфери людської діяльності і таким чином видозмінюють суспільні відносини. Серед сучасних проривних технологій найпроривнішими в умовах четвертої промислової революції є технології, пов'язані зі створенням і використанням роботів та штучного інтелекту (ШІ). Така, що активно формується робототехнічна галузь, великі дослідження технологій штучного інтелекту і те, що очікується проникнення роботів у багато сфер суспільного життя, включаючи військову, вже зараз потребують від світової спільноти, правової науки і юридичної практики надати відповіді на багаточисельні прикладні та теоретичні питання.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз та узагальнення тих, що є в працях вчених і нормативних актах визначень поняття «штучний інтелект» і пропозиція, на їх основі авторського визначення даного поняття.

Визначення та аналіз основних теоретичних проблем визначення правосуб'єктності штучного інтелекту а також тенденцій подальшого напрямку розвитку цього питання.

Визначення деяких ризиків щодо порушення прав людини і громадянина пов'язаних з неконтрольованим розвитком штучного інтелекту.

Висловлення своєї думки, щодо шляхів вирішення теоретичних проблем пов'язаних з правосуб'єктністю штучного інтелекту.

Результати дослідження. На сьогоднішній день не існує чіткого, однозначного, єдиного розуміння та визначення поняття «штучний інтелект». У різноманітті визначень штучного інтелекту можна виділити наступні основні напрямки:

- штучний інтелект як система, що діє подібно до людини з аналогічними когнітивними здібностями;
- штучний інтелект як система (устрій), що володіє хоча б однією з властивостей людського розуму;
- штучний інтелект як надрозум, що перевершує інтелектуальні здібності людини;
- штучний інтелект як науковий напрямок, що вивчає можливість і використання систем (устроїв) для моделювання людського мислення (машинне навчання).

Визначення штучного інтелекту міститься в Законі про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act), що був прийнятий Європарламентом і набув чинності 1 серпня 2024 року. Відповідно до вищезазначеного закону, штучний інтелект – це машинна система, яка розроблена для роботи з відповідним рівнем автономності, що з певними цілями, на основі отриманих вхідних даних від запитувача, визначає, як саме генерувати ці дані, наприклад, такі як прогнози, контент або рішення, які безпосередньо можуть впливати на віртуальне або фізичне середовище [2].

У грудні 2020 року Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, у якій визначені мета, принципи та завдання розвитку таких технологій – як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень

У Концепції дається наступне визначення штучного інтелекту:

Штучний інтелект (далі – технології ШІ) – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень та алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [3].

Досить цікаве визначення поняття «штучний інтелект» дає Олександр Баранов: «штучний інтелект – це певна сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини [4].

В даній статті автор розглядає штучний інтелект як систему, що володіє наступними ознаками: здібністю сприймати інформацію, автономністю роботи без участі людини; здібністю самостійно удосконалюватися, навчатися; здібністю до аналізу, узагальненню

інформації, власного досвіду; здібністю самостійно приймати рішення і виконувати їх; здібністю адаптуватися до зовнішнього середовища.

З юридичної точки зору, існує три підходи до того, як штучний інтелект сприймається. Ці підходи так чи інакше визначають правовий статус штучного інтелекту.

Перший підхід – штучний інтелект як об’єкт права: деякі експерти стверджують, що штучний інтелект не є по-справжньому розумним, а є інструментом, що виконує задачі. Він заснований на алгоритмах і не має підстав мати юридичний статус. Таким чином, системи штучного інтелекту розглядають як об’єкт правовідносин. За такого розуміння, технології штучного інтелекту підкоряються правовому режиму речей. Ця точка зору більш відповідає, тій, що діє правовій базі, яка зазвичай розглядає штучний інтелект як інструмент, а не як предмет.

Другий підхід – штучний інтелект як суб’єкт права: згідно цього підходу, системи штучного інтелекту розглядаються виключно як суб’єкт правовідносин. За такого розуміння, системи штучного інтелекту будуть розглядатися як такі, що мають правосуб’єктністю і мають права і обов’язки.

Ця точка зору потребує значного зрушення в юридичному мисленні і поставить ряд складних питань про те, як покласти відповідальність на штучний інтелект.

Третій підхід об’єднує перші два підходи, розглядаючи технологію штучного інтелекту як об’єкт і суб’єкт правових відносин одночасно. Такий підхід передбачає, що не автономним чи частково автономним штучним інтелектом слід вважати інструменти, що контролюються суб’єктами цивільно-правових відносин (виробниками, розробниками, власниками).

В останні роки ряд британських і ізраїльських юристів запропонували розробляти законодавство в галузі використання штучного інтелекту за аналогією з римським правом щодо рабів. В римському праві господарі несуть відповідальність за шкоду, що завдано їх рабами [5].

Ряд американських правознавців запропонували розглядати штучний інтелект як найманого працівника. При цьому відповідальність буде покладатися на власника. Нідерланди звернулися до Європейського парламенту з пропозицією, яка передбачає розгляд родини роботів, що підключено до єдиного потужного ШІ навіть не як найманих робітників, а як прямих юридичних осіб, що несуть необмежену відповідальність [6].

Розглянемо більш детально перші три підходи.

Перший підхід полягає у визнанні штучного інтелекту об’єктом права. На сьогоднішній день подібний варіант залишається найбільш прийнятним, так як з одного боку, не викликає таких дискусійних питань, а з іншого – відповідає сучасному рівню розвитку технологій в галузі штучного інтелекту. Крім того, питання про відповідальність за дії штучного інтелекту при визнанні його об’єктом права не буде таким проблемним, оскільки у випадку здійснення ним, наприклад, помилки, що спричинила негативні наслідки, відповідальність лежатиме на тому, кому належать права на штучний інтелект (господар чи власник), розробник програмного забезпечення, якщо помилка стала наслідком проблем з алгоритмами, чи кампанія-виробник. Представлена позиція не враховує наявності у штучного інтелекту загальної передумови до суб’єктності: юридичної волі, котра полягає в автономності і здібності приймати самостійні рішення.

Другий підхід базується, як було раніше згадано, на ідеї визнання штучного інтелекту самостійним учасником правовідносин, «електронною особою». Так, наприклад, Олександр Баранов підкреслює необхідність визнання роботів зі штучним інтелектом суб’єктами суспільних відносин, тому що «розумні роботи», які здійснюють людиноподібні дії в процесі відносин у взаємодії з традиційними суб’єктами повинні розглядатися як повноцінні суб’єкти цивільного права, які є на рівні з фізичними особами [4]. Однак даний підхід залишає відкритим раніше згадане питання про відповідальність за помилки штучного інтелекту. Так, залишається не зовсім зрозумілим, хто і яким чином буде нести відповідальність за невиконання штучним інтелектом взятого на себе зобов’язання? Крім того,

можемо припустити, що реалізація даної моделі на практиці викличе необхідність в принципово іншому якісному перетворенні законодавства, не обмежуючись рамками зміни будь якої окремої галузі чи декількох галузей. Олександр Баранов пише про можливість визнання «електронної особи» – юридичної фікції, оскільки визнання його правосуб'єктності, аналогічної людині, в подальшому може спричинити труднощі, пов'язані з тим, що права роботів на певному етапі увійдуть у протиріччя з правами людей. Отже, для реалізації того, що описується підходу в подальшому ще потребується «значна теоретична та практична розробка законодавства» [7]. Відповідь на питання про правосуб'єктність штучного інтелекту залежить від багатьох змінних, головною з яких є ступінь автономності інтелектуальних систем, рівень їх розвитку.

Застосування до штучного інтелекту концепції юридичної особи також має свої переваги та недоліки. З одного боку, це дозволить вести облік всіх діючих інтелектуальних систем, передбачити умови легітимації їх участі, в цивільному обороті, а також установити певні гарантії для контрагентів. З іншого боку, незареєстрована ШІ-система, тим не менш, не перестає існувати: така система не втрачає своєї автономності, що протирічить ключовій позиції про взаємозв'язок волі і правосуб'єктності. Але мова тут йдеться, в першу чергу, про сферу цивільного права.

Зустрічаються різноманітні варіанти законодавчого найменування вказаних осіб: «робот», «електронна особа», «штучна особа» і т. ін., що за справедливим зауваженням деяких авторів не має істотного значення. Основна дискусія в рамках даної концепції буде сконцентрована на критеріях визначення обсягу прав та обов'язків, котрими повинна бути наділена та чи інша система, а також викладенню механізму розширення чи, навпаки, зменшення правосуб'єктності в залежності від динаміки розвитку інтелектуальних систем. Але, цілком можливо, що в довгостроковій перспективі саме такий підхід буде покладено в основу майбутніх законодавчих перетворень.

Перевага третього підходу полягає в забезпеченні гнучкості в рішенні питання про правосуб'єктність, однак, разом з тим, застосування концепції здатне привести до нових важкорозв'язних проблем, зв'язаних з розмежуванням суб'єкт-об'єктних відносин, що ускладнить механізм відповідальності за дії штучного інтелекту, зробить скрутним визначення правовласника на результати діяльності ШІ.

На даний час Цивільний кодекс України встановлює, що штучний інтелект є об'єктом цивільного права, як річ, яку можна купити, продати або обміняти, до прикладу, або об'єкт інтелектуальної власності, як результат праці людини [8].

Однако при цьому слід відмітити, що дана обставина зовсім не означає, що в подальшому штучний інтелект не змінить свого правового статусу. Теоретично в найближчому майбутньому він може досягнути небачених раніше висот в будь-якій галузі науки і практики, може отримати безмежні можливості, в тому числі й владу. Завдяки здібності до саморозвитку ШІ може стати штучним суперінтелектом у якого будуть свої потреби й цілі і він може спробувати використати людей проти їх волі. Згідно закону Мура, в недалекому майбутньому розумові процеси роботів вже не можна буде відрізнити від людських, подібність досягне 95 % [9]. Якщо це відбудеться, людство стикнеться з безпрецедентними юридичними проблемами.

Визнання штучного інтелекту як суб'єкта права впливає на зміну самого розуміння права. Право, як таке, як соціальний інститут, зазнає змін – в нього поступово входять, на правах суб'єктів і нових нетипових об'єктів, явища, такі, що за старою юридичною класифікацією мають неживий, не суб'єктний і не об'єктний характер, – інженерія генома, біотехнології, Інтернет, штучний інтелект.

Висновок. На даний час точного і однозначного визначення і розуміння, що таке штучний інтелект не існує.

Проаналізувавши ті, що є в працях вчених і нормативних актах визначення, пропонуємо авторське. Отже, штучний інтелект (штучний розум) – створена людиною технічна система, здібна самостійно виконувати людські функції, що володіє певною автономією,

здатна до самовдосконалення та самонавчання, і така, здібності та швидкість якої, багаторазово перевищують людські.

З юридичної точки зору, існує три підходи до того, як штучний інтелект сприймається.

Перший підхід – штучний інтелект як об'єкт права: На сьогоднішній день подібний варіант залишається найбільш прийнятним, так як з одного боку, не викликає настільки дискусійних питань, а з іншого – відповідає сучасному рівню розвитку технологій в галузі штучного інтелекту.

Другий підхід – штучний інтелект як суб'єкт права: даний підхід залишає відкритим раніше згадане питання про відповідальність за помилки штучного інтелекту. Так, залишається не зовсім зрозумілим, хто і яким чином буде нести відповідальність за невиконання штучним інтелектом взятого на себе зобов'язання? Крім того, можемо припустити, що реалізація даної моделі на практиці викличе необхідність в принципово іншому якісному перетворенні законодавства, не обмежуючись рамками зміни будь якої окремої галузі чи декількох галузей.

Третій підхід об'єднує перші два підходи, розглядаючи технологію штучного інтелекту як об'єкт і суб'єкт правових відносин одночасно. Перевага третього підходу полягає в забезпеченні гнучкості в рішенні питання про правосуб'єктність, однак, разом з тим, застосування концепції здатне привести до нових важкорозв'язних проблем, зв'язаних з розмежуванням суб'єкт-об'єктних відносин, що ускладнить механізм відповідальності за дії штучного інтелекту, зробить скрутним визначення правовласника на результати діяльності ШІ.

На сьогоднішній день перевага надається першому підходу, але враховуючи швидкий, і такий, що на сьогодні не має контролю, розвиток, в довгостроковій перспективі в основу майбутніх законодавчих перетворень буде покладено інший підхід.

На даний час законодавче регулювання правовідносин людини і штучного інтернету є недосконалим в більшості країн світу, в тому числі і в Україні. Це пов'язано, на думку автора статті, в першу чергу, з неможливістю точного прогнозу тенденцій розвитку штучного інтернету.

Основним ризиком пов'язаним з використанням штучного інтелекту є те, що завдяки здібності до саморозвитку ШІ може стати штучним суперінтелектом у якого будуть свої потреби і цілі і він може спробувати використати людей проти їх волі.

Саме право як таке, як соціальний інститут, зазнає змін – в нього поступово входять на правах суб'єктів і нових нетипових об'єктів явища, такі, що за старою юридичною класифікацією мають неживий, не суб'єктний і не об'єктний характер.

На думку автора статті єдиним шляхом, що здатний захистити права і свободи людини від ризиків, пов'язаних зі швидким і неконтрольованим розвитком штучного інтелекту є державне нормативно-правове регулювання правовідносин людини і штучного інтернету, державний контроль і нагляд в сфері застосування ШІ, підготовка законодавства в галузі створення і використання ШІ.

Список використаних джерел:

1. Klaus Schwab. The fourth industrial revolution. What it means and how to respond? URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-2/fourthindustrial-revolution> (дата звернення: 17.03.2025).
2. Artificial Intelligence Act (Regulation (EU) 2024/1689), Official Journal version of 13 June 2024⁷. Interinstitutional File: 2021/0106(COD). URL: <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer> (дата звернення: 17.03.2025).
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.12.2023)
4. Баранов О.А. Визначення терміну «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. № 1(44) С. 32–49. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1\(44\).287537](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1(44).287537). (дата звернення: 19.03.2025).

5. Kakoudaki D. *Anatomy of a Robot: Literature, Cinema, and the Cultural Work of Artificial Intelligence*. Rutgers University Press. 2014. 272 p.
6. Oleksiewicz I., Mustafa E.C. From Artificial Intelligence to Artificial Consciousness: Possible Legal Bases. For the Human robot Relationships in the Future. *International Journal of Advanced Research*. 2019. Vol. 7, iss. 3. P. 254–263. URL: DOI: 10.21474/IJAR01/8629. (дата звернення: 17.03.2025).
7. Баранов О.А. Інтернет речей та штучний інтелект: Витоки проблеми правового регулювання. *Інформація і право*. 2018. №2(25). С. 5–20. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/5_9.pdf (дата звернення: 17.03.2025).
8. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.03.2025).
9. Moore, Gordon E. (1975). *Progress In Digital Integrated Electronics*. URL: http://www.eng.auburn.edu/~agrawvd/COURSE/E7770_Spr07/READ/Gordon_Moore_1975_Speech.pdf (дата звернення: 18.03.2025).

